

Một vài kỷ niệm với giáo sư Trần Hữu Vãng

Giáo sư Bác sĩ Nguyễn Văn Truyền, cựu học sinh LPK

[Nguồn: www.petruskylhp.org]

Thầy Trần Hữu Vãng (1912-1996) cựu học sinh Petrus Ký năm 1929, nguyên giáo sư Pháp Văn và Công dân giáo dục trung học Petrus Trương Vĩnh Ký, nguyên Tổng giám thị và Giám học trường Trung học Petrus Ký, nguyên Hiệu Trưởng trường Quốc Gia Sư phạm Saigon, nguyên Giám Đốc Nha Sư Phạm Saigon.

Tôi học trường Trung học Petrus Trương Vĩnh Ký cách nay hơn 50 năm. Người Thầy đã in sâu vào óc tôi ấn tượng sâu sắc nhất suốt 2 năm học 2è Année B và 3è Année B là Thầy Trần Hữu Vãng.

Thầy Vãng là cựu học sinh Petrus Ký năm 1929 và đậu Tú Tài bản xứ 7 năm sau đó. Thầy sanh năm 1912, quê ở Lấp Vò Long Xuyên (nay thuộc tỉnh Đồng Tháp). Cùng học một lớp 1ère Année B với Thầy năm 1929-1930 có nhà Cách Mạng lão thành Huỳnh Văn Nghệ, giáo sư Bác sĩ Lê Văn Phụng, nhà văn Bình Nguyên Lộc (Tô Văn Tuấn). Mặc dầu Thầy Vãng dạy Pháp Văn, nhưng Thầy đã để lại cho tôi nhiều hiểu biết về văn hóa Việt Nam, mà mãi đến bây giờ nhiều điều còn đọng lại trong tôi.

Tôi còn nhớ rất rõ, trong một buổi sáng năm 1953, trong giờ dạy Pháp Văn, thầy bảo tôi dịch từ ngữ tiếng Pháp: culture và degré de culture sang tiếng Việt. Tôi mạnh dạn dịch: văn hóa và trình độ văn hóa. Thầy cười và nói với tôi rằng: “Em dịch như thế là em dịch chữ mà không

dịch cái nghĩa. Dĩ nhiên culture trong từ điển Pháp Việt dịch là văn hóa, nhưng degré de culture d’un élève phải dịch là trình độ học vấn của một học sinh, vì văn hóa làm sao đánh giá được”.

Sau này, có dịp thăm Thầy tại nhà, Thầy đã giải thích cặn kẽ cho tôi định nghĩa của từ văn hóa. Văn hóa là gì? Danh từ văn hóa là một từ ngữ Hán Việt, gồm chữ Văn có nghĩa là đẹp, khéo léo. Hóa là thay đổi. Văn hóa là tất cả những gì đã được làm thành đẹp hơn, tốt hơn. Ý nghĩa văn hóa thường đầu tiên lầm lẫn với học vấn. Hơn thế nữa, ý nghĩa danh từ này thường bị gò bó trong cầm, kỳ, thi, họa, hay nói một cách khác, trong giới hạn của kiến trúc, âm nhạc, hội họa, văn học. Thật ra, danh từ văn hóa có nghĩa rộng hơn nhiều. Văn hóa là cách sống hằng ngày của con người, được nhận định trong một dân tộc, một nước, một cộng đồng, một cá nhân. Con người nào cũng có văn hóa cả, còn thú vật chỉ có bản năng. Vì thế, không nên nói văn hóa con người, mà phải nói văn hóa của người Pháp, văn hóa của người Việt Nam, v.v.

Rồi Thầy nhấn mạnh đến sự tương quan giữa Thiên nhiên và Văn hóa. Vũ trụ có thể chia ra làm 2 lãnh vực: một bên là con người có đầu óc, có ý thức, và một bên là vạn vật không có ý thức. Văn hóa là sự lựa chọn cái đẹp, cái hay của con người, giữa những gì con người tìm thấy trong thiên nhiên và sự lựa chọn này có ý thức văn hóa được gắn liền và tồn tại với một dân tộc. Một dân tộc sẽ biến mất, nếu văn hóa của nó bị mất. Ngôn ngữ là vật báu của một dân tộc. Muốn có một nền học thuật hoàn mỹ, xứng đáng của một dân tộc, quốc văn cần phải được phân minh rành rọt, tiếng nào ra nghĩa đó. Tiếng nước ngoài được dịch sang tiếng Việt phải được dịch thận trọng,

chính xác. Các em khi dịch tiếng Pháp ra tiếng Việt, phải am hiểu văn hóa của cả hai nước, thì mới tránh được sai sót, có khi rất buồn cười.

Người Pháp có câu “Traduire, c’est trahir” (Dịch là phản bội). Dịch văn, không phải là dịch chữ mà là dịch cái nghĩa. Mỗi dân tộc có một cách phổ biến tư tưởng, mỗi ngôn ngữ có những đặc điểm riêng của nó.

Nhờ những lời chỉ dẫn tận tình đầy xúc động của Thầy Văng, thưở tôi còn học ở trường Petrus Ký mà tôi tránh được thiếu sót rất nhiều trong cuộc đời làm thầy thuốc của tôi, khi dịch các thuật ngữ y học tiếng Pháp, tiếng Anh, sang tiếng Việt Nam mình.

Thí dụ: Chữ santé của người Pháp có rất nhiều ý nghĩa. Khi họ sử dụng chữ santé có ý nghĩa ám chỉ một trạng thái con người thì chúng ta dịch là sức khỏe. Khi họ sử dụng chữ santé có ý nghĩa là một khoa học thì chúng ta nên dịch là y học (science de la santé).

Khi họ sử dụng chữ santé có ý nghĩa là một tổ chức, một mạng lưới, thì chúng ta nên dịch là y tế (Service de la santé). Khi họ sử dụng santé de la reproduction chúng ta không nên dịch là sức khỏe sinh sản, vì sinh sản là một hiện tượng sinh lý, làm gì có sức khỏe. Chúng ta phải dịch là Sức khỏe nhóm người ở tuổi sinh sản, thì chính xác hơn.

Năm 1953, lúc tôi học lớp 3e Année B của Cao đẳng tiểu học (Enseignement primaire supérieur), Thầy Văng gọi tôi và một số bạn học khá trong lớp (Nguyễn Hữu Tôn, Trần Đình Thăng, Dương Bá Thế, Nguyễn Văn Đàng) đến gặp Thầy. Thầy khuyến khích chúng tôi cố gắng tự học thêm để thi nhảy lớp lấy

bằng Trung học đệ nhất cấp Pháp (Brevet d’Études du Premier Cycle du Second degré). Kỳ thi này gồm có 4 môn thi viết, trong đó có môn Dịch văn: dịch tiếng Việt ra tiếng Pháp. Phải đậu bằng cấp này, học sinh 3e année mới được đặc cách thi vào cấp 3 (classe seconde moderne) chung với học sinh 4e année.

Để hướng dẫn chúng tôi luyện thi, thầy Văng lấy bài Dịch văn thi năm trước để làm mẫu dạy chúng tôi. Đó là bài “Cây Sen” trong quyển Quốc văn giáo khoa thư lớp Dự bị:

“Trong đầm gì đẹp bằng sen
Lá xanh, bông trắng, lại chen nhị vàng
Nhị vàng, bông trắng, lá xanh
Gần bùn mà chẳng hôi tanh mùi bùn”

Tôi nhớ Thầy có dặn chúng tôi cách dịch cho đúng nghĩa của nó. Câu thứ 3 “Nhị vàng, bông trắng, lá xanh”, phải hiểu chữ vàng là màu vàng song song với màu trắng, màu xanh; vàng ở đây phải dịch là jaune. Thế mà mới đây, một người Pháp đã dịch bài cây Sen trong cuốn “Manuel du langue Vietnamienne – Nhà xuất bản Thế giới 2000, trang 48 “Ông dịch: Nhị vàng là Etamines d’or là không sát nghĩa.

Khi nói về cây Sen, Thầy Văng hỏi chúng tôi “Các em có biết ý nghĩa của bài cây Sen, và tại sao Phật giáo chọn bông sen làm biểu tượng giáo lý Phật giáo, mà không chọn bông khác không?” Tôi nhanh nhẩu nói theo bài mà tôi đã học ở bậc tiểu học trong cuốn Quốc văn giáo khoa thư lớp Dự bị:

“Hoa sen được so sánh với người có nhân cách thanh cao, nghị lực vững vàng, không bị ảnh hưởng của hoàn cảnh xấu xa, mặc dù sống nơi bùn lầy tanh hôi, vẫn xinh đẹp, tỏa ngát hương thơm.

Con người thường chịu ảnh hưởng của hoàn cảnh sống, nhưng vẫn biết phản ứng lại hoàn cảnh để tồn tại một cách xứng đáng, đầy tự hào”.

Nghe tôi trả lời xong, thầy Văng cười nói “Truyện có trí nhớ khá lắm, hôm nào rảnh đến nhà tôi chơi, tôi sẽ giải thích thêm”. Nhà Thầy lúc đó ở đường Hai mươi Bàn Cờ (hiện nay là đường Điện Biên Phủ). Hè năm đó, sau khi có kết quả kỳ thi vào lớp Seconde moderne, và được biết mình trúng tuyển, tôi mừng quá đến nhà cảm ơn Thầy. Thầy nhắc lại ý nghĩa bông sen, và say sưa giải thích:

Trong các ao ở đồng quê mình, thường có hai loại bông mọc: bông sen và bông súng. Bông sen có hình dáng “tròn mà nhọn”, lúc còn búp cũng như lúc đã nở. Đó là nét đặc biệt của bông sen khác với bông súng. Cây Sen từ lòng đất dơ bản, thu nhận cát, bùn và chuyển hóa thành một cành hoa đều đặn, hài hòa, tinh khiết và đầy đủ hương thơm cao quý. Gốc của cây sen thì mọc trong bùn đất, thân của nó thì sống trong nước ao tù, nhưng ngọn của nó thì vượt khỏi nước để đón nắng và gió, tỏa hương sắc cho đời. Vì những lẽ đó, mà từ ngàn xưa đến nay, bông sen là biểu tượng của sự chuyển hóa, của sự thành tựu. Trong bông sen, có hội tụ 4 yếu tố: đất, nước, gió, lửa. Gốc và ngọn của bông sen tuy khác nhau, nhưng chúng không thể lia nhau, cái này là điều kiện tồn tại của cái kia. Chính vì thế, bông sen còn là biểu tượng của sự nhất thể. Đối với Phật giáo, bông sen có ý nghĩa như sau:

- 1- Bông sen có hương thơm nhẹ nhàng và tỏa khắp chung quanh. Người tốt sẽ tạo được ảnh hưởng tốt quanh mình.
- 2- Bông sen bắt đầu nở vào nửa đêm trong lúc các loài bông khác đều khép

cánh lại. Người tốt lúc nào cũng tỉnh trí sáng suốt trong suy nghĩ và hành động, trong khi đó số đông còn lo mãi mê ngủ vùi trong dục vọng: tài, sắc, danh, lợi.

3- Cuồng bông sen và cuồng lá sen khác nhau, còn bông và lá của các loài bông khác nằm chung quanh một cành. Theo thuyết Nhân quả, Nghiệp Báo của giáo lý nhà Phật, thì ai gây nhân nào thì gặt quả ấy. Mặc dù là anh em với nhau đi nữa, cùng một gốc sanh ra, nhưng do đường đi của mỗi người mỗi khác nhau, cho nên cuộc sống của mỗi người mỗi khác. Bông sen và lá sen là biểu tượng đó.

4- Trong gương sen đã có hấn hột sen. Điều này minh họa cho thuyết “Nhân quả cùng lúc”. Khi ta suy nghĩ hoặc hành động một điều gì, thì lập tức trong giờ phút đó hậu quả sẽ bắt đầu, không sớm thì muộn.

5- Bông sen không được dùng làm vật trang sức cho phụ nữ như các loài hoa khác. Hoa sen dùng để dâng tặng cho người có đức độ không được dùng để trang trí bình thường....

Những lời thầy Văng dạy, tôi còn nhớ rất rõ, tưởng như vừa xảy ra ngày hôm qua ...

Chú thích: Bài dịch cây Sen

Le lotus

Dans l'étang, qu'y a-t-il d'aussi beau que le lotus?

Feuilles vertes, fleurs blanches, les étamines d'or se pressent

Etamines d'or, fleurs blanches, feuilles vertes

Proche de la boue, mais sans la puanteur de la boue

(Người dịch: Louis Sizaret. Quốc văn giáo khoa thư (Manuel de la langue Vietnamienne, lớp Dự bị, Editions Thế giới 2000)